

УДК 354.071.6

К. В. Бережна

*Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Здійснено спробу визначити особливості міжнародної правосуб'єктності Європейського Союзу. Наведені аргументи на користь підтвердження подвійності правової природи цього інтеграційного об'єднання. Отримані висновки мають не лише пізнавальне, теоретичне, але й суттєве практичне значення у світлі можливого приєднання України до Європейського Союзу.

Ключові слова: міжнародна міжурядова організація, міжнародна правосуб'єктність, Європейський Союз.

Осуществлена попытка определить особенности международной правосубъектности Европейского Союза. Приведены аргументы в пользу подтверждения двойственности правовой природы этого интеграционного объединения. Полученные выводы имеют не только познавательное, теоретическое, но и существенное практическое значение в свете возможного присоединения Украины к Европейскому Союзу.

Ключевые слова: международная межправительственная организация, международная правосубъектность, Европейский союз.

Attempted to determine the characteristics of international legal personality of the European Union. Arguments in favor of confirmation of the duality of the legal nature of this integration association are made. The conclusions of the research have not only theoretical, but also big practical significance in light of possible incoming of Ukraine to the European Union.

Key words: international intergovernmental organizations, international legal personality, the European Union.

Відомо, що в міжнародному праві під міжнародними міжурядовими організаціями (далі – ММУО) розуміються об'єднання держав, яким властиві такі ознаки: договірна основа, тобто міжнародна угода держав про створення організації, що визначає її функції й

повноваження; наявність постійних органів; підпорядкованість їх створення та діяльності міжнародному праву.

Правосуб'єктність ММУО походить, безумовно, із загального критерію суб'єкта міжнародного права, хоча й має свої специфічні особливості. ММУО є суб'єктом міжнародного права в першу чергу й безпосередньо в силу володіння міжнародними правами та обов'язками, закріпленими в їхніх установчих документах і різних міжнародно-правових актах. Крім того, вони мають певний комплекс привілеїв та імунітетів, які містяться в різного роду угодах із цього приводу, а також в установчих документах організацій, беруть участь у вирішенні різних спорів, у міжнародній нормотворчості (від сприяння державам у розробці багатосторонніх договорів до прийняття ними самостійних одноосібних рішень, що містять обов'язкові правила поведінки для їхніх адресатів), у забезпеченні виконання норм міжнародного права. Міжнародні організації, будучи самостійними учасниками міжнародних відносин, можуть як самі нести міжнародно-правову відповідальність за правопорушення, так і мати право висувати свої претензії до окремих держав.

У той же час у доктрині міжнародного права немає єдності щодо правової природи деяких організацій і питання про їхню правосуб'єктність залишається дискусійним. Наприклад, неоднозначно визначається правова природа та правосуб'єктність Європейського Союзу (далі – ЄС). Уявляється, що виникнення полеміки з даного питання можна пояснити як відсутністю ясних положень в установчих договорах про форму й правосуб'єктність згаданого об'єднання, так і тим, що дане утворення не вписується в рамки традиційних уявлень про міжнародні організації.

У підходах окремих авторів простежується прагнення спеціально адаптувати поняття конфедерації до Європейського Союзу. Так, Р. Ваубель розглядає Європейський Союз як конфедерацію [1, с. 140], у свою чергу Н. О. Ушаков, розглядаючи поняття конфедерації й «наднаціональної» організації як синоніми, визнає таким і Європейський Союз [2, с. 50]. На жаль, представлена позиція не аргументована, адже не встановлені ознаки, що дозволяють зробити висновок про конфедеративну форму ЄС.

Інші автори розглядають Союз виходячи з наявності або відсутності в даного об'єднання ознак міжнародної організації [3, с. 146], а також визнають його міжнародною організацією [4, с. 77; 5, с. 45]. Висловлюється думка, відповідно до якої Європейський Союз за

багатьма параметрами наблизився до держави, що в цей час здійснюється його федералізація [6, с. 9], тому чітко визначити правову природу ЄС неможливо до завершення процесу інтеграції.

На наш погляд, Європейський Союз має особливу правову природу, що відрізняється як від міжнародної організації, так і від держави. Зазвичай міжнародні договори передбачають створення органів організації для виконання передбачених договором цілей (наприклад, органи ООН, Ради Європи). Як правило, ці органи здійснюють лише загальну координацію діяльності держав – учасниць договору, а їхні рішення в основному мають рекомендаційний характер. На відміну від цього інститути ЄС можуть видавати різного роду владні приписи, адресовані не лише державам-членам, але й підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам) і фізичним особам, що знаходяться під юрисдикцією ЄС. Визнавши повноваження Союзу видавати владні приписи, що мають обов'язкову силу, укладати міжнародні договори, представляти народи ЄС у взаєминах із третіми країнами, держави-члени передали Союзу частину свого державного суверенітету.

Можна констатувати, що на відміну від інших міжнародних договорів і угод договори про заснування Європейських співтовариств і Європейського союзу встановили особливий правовий режим, який характеризується такими рисами: 1) можливість однакового регулювання суспільних відносин на територіях держав-членів; 2) широке коло питань, з яких можуть видаватися владні приписи; 3) відокремлений апарат управління Союзом; 4) можливість представляти інтереси народів держав-членів у відносинах з іншими (третіми) державами та міжнародними організаціями. Усі перераховані риси, як і деякі інші (наприклад, єдине громадянство, єдина валюта), характеризують, скоріше, державу, а не міжнародну організацію. Крім того, норми установчих документів передбачають гарантії територіальної цілісності Європейського Союзу. Усередині ЄС гарантується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів, свобода проживання та економічної діяльності (розд. III Договору про утворення Європейського Співтовариства). Єдиний економічний простір Союзу забезпечують норми Договору про заснування Європейського Співтовариства, що передбачають заборону мит між державами-членами, установлюють загальний митний тариф у відносинах із третіми країнами (ст. 3, 23), заборону кількісних обмежень між державами-членами на

імпорт та експорт (ст. 3, 28, 29), загальну торговельну політику (ст. 3), створення внутрішнього ринку Союзу (ст. 3 розд. III ч. 3) тощо.

Ще очевиднішим стає особливий статус ЄС після набуття чинності Лісабонського договору, відомого також як Договір про реформу (офіційна назва – Лісабонський договір про внесення змін у Договір про Європейський Союз і Договір про заснування Європейського Співтовариства, англ. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community), підписаним на саміті ЄС 13 грудня 2007 р. (ст. 32 Договору про ЄС) [7, с. 309]. Адже згідно із положеннями документу ЄС набуває міжнародної правосуб'єктності. Це означає, що Союз може укладати міжнародні договори в усіх сферах його компетенції в чотирьох випадках:

- якщо це передбачено основними договорами ЄС;
- якщо того вимагає досягнення цілей, зазначених у договорах;
- якщо того вимагає юридично обов'язковий документ ЄС;
- якщо даний договір може «вплинути на загальні правила ЄС або змінити їх» (ст. 188L Договору).

У свою чергу держави-члени мають право укладати будь-який міжнародний договір за умови, що він не суперечить угодам, підписаним ЄС або не належить до зони компетенції Союзу.

Надання правосуб'єктності Європейському Союзу є дуже важливим не лише для самого інтеграційного об'єднання, але й для світової спільноти в цілому. Віднині ЄС стане повноправним суб'єктом міжнародного публічного права та набуде повноважень підписувати міжнародні угоди. До сих пір лише Європейські Співтовариства мали міжнародну правосуб'єктність, що, зважаючи на обмежену їх компетенцію, звужувало коло питань, за якими ЄС міг здійснювати міжнародне співробітництво.

Вбачається, що Європейський Союз, не будучи державою, містить федеративні риси, як це підтверджується міжнародними нормами та зазначається в правовій доктрині [1, с. 140–141]. Зокрема, повноваження з регулювання відносин усередині Союзу й підтримку відносин із третіми державами ЄС може здійснювати тільки з питань, прямо зазначених в установчих документах. Всі інші повноваження держави-члени реалізують самостійно. Вважаємо, що тут можна провести паралелі з федеративною формою територіального державного устрою, коли передбаченими є, з одного боку, коло питань, регулювання яких віднесене до компетенції федерації, з

іншого – питання, регулювання яких є можливим винятково на рівні суб'єктів федерації.

Таким чином, у наш час Європейський Союз має подвійну природу: з одного боку, він являє собою результат скоординованої діяльності різних держав і із цього погляду є міжнародним утворенням, з іншого боку, багато особливостей Союзу роблять його схожим на федерацію, оскільки ЄС «рухається в напрямку ключових сфер державного суверенітету» [8]. Це дозволяє говорити про його особливий статус, про визнання його міждержавним об'єднанням особливого роду.

Бібліографічні посилання

1. **Четвериков А. О.** Европейский Союз: новый этап интеграции / А. О. Четвериков // Общество, политика, наука: новые перспективы. – М. : Моск. обществ. науч. фонд : Издательский центр научных и учебных программ, 2000. – С. 134–142.
2. **Ушаков Н. М.** Государство в системе международно-правового регулирования / Н. М. Ушаков. – М. : Наука, 1997. – 210 с.
3. **Артамонова О. Ф.** Международная правосубъектность Европейского союза / О. Ф. Артамонова // Журн. рос. права. – 2002. – № 8. – С. 146–148.
4. **Юмашев Ю. М.** О правовой природе Европейского Сообщества / Ю. М. Юмашев // Европейская интеграция: правовые проблемы. – Кн. 1. – М., 1992. – С. 76–84.
5. **Хиршлер М.** Западноевропейские интеграционные объединения / М. Хиршлер, Б. Циммерман. – М. : Прогресс, 1987. – 260 с.
6. **Толстопятенко Г. П.** Европейское налоговое право: сравнительно-правовое исследование / Г. П. Толстопятенко. – М. : НОРМА., 2001. – 370 с.
7. Official Journal of the European Union. – 17.12.07. – С.306.
8. Каким будет будущее ЕС? (интервью комиссара ЕС по вопросам расширения союза Г. Ферхойгена) [Электронный ресурс] // Deutschland. – 2001. – № 6. – Режим доступа: <http://eur.academy-go.ru/Eurosoyz/Public/Ditcen.sht>.

Надійшла до редколегії 08.05.2012 р.